

How to cite: Khymych, O., Ahieieva, I., & Klimova, I. (2024). Stabilisation of the Regional Economy in Wartime: Lessons from Past Experiences and Adaptation Strategies. *World conference on future innovations and sustainable solutions*. Futurity Research Publishing. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14227794>

Stabilisation of the Regional Economy in Wartime: Lessons from Past Experiences and Adaptation Strategies

Oksana Khymych¹, Iryna Ahieieva², Inna Klimova³

¹Associate professor, Ph.D, Researcher, School of Business and Economics, Entrepreneurship, Vrije Universiteit Amsterdam, Amsterdam, The Netherlands, E-mail: Khymych.ok@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0629-8528>

²Ph.D in Economic Sciences, Associate Professor, Department of Management and Public Administration, Faculty of Economics and Business, Dmytro Motorny Tavria State Agrotechnological University, Zaporizhzhia, Ukraine, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0491-6430>

³Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Head of the Department, Faculty of Socio-psychological, Department of Economics, Management, Marketing and Hotel-Restaurant Business, Zhytomyr Ivan Franko State University, Zhytomyr, Ukraine, E-mail: innaklimova2@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-4998-8811>

Accepted: October 23, 2024 | **Published:** November 1, 2024 | **Language:** Ukrainian

Abstract: The article researches indicators of the development of the economy of Ukraine for the period 2019-2023. The problems that have a negative impact on the economy of Ukraine, caused by full-scale military aggression, have been researched. The article consolidates anti-crisis measures aimed at stabilizing the regional economy in war conditions, taking into account the positive results of the experience of previous periods. The work offers means of retraining labor resources and ways to solve problems related to the shortage of personnel.

Keywords: economic stability, crisis management, regional strategies, economic recovery, adaptation measures

Вступ

Розвиток будь-якої країни прямопропорційно залежить від розвитку її економіки. Воєнні дії на території України стали каталізатором посилення безпекової, економічної та політичної невизначеності, що ланцюгово призвело до зниження економічних показників. Відтік прямих іноземних інвестицій і трудових ресурсів за межі країни, руйнування інфраструктурних об'єктів і об'єктів енергетики, безробіття, посилення інфляційних процесів, трансформаційні логістичні зміни – реалії економіки України, яка щоденно потерпає від наслідків повномасштабної війни, що триває більше ніж 2,5 роки. Тенденції та причини зниження інвестицій в економіку України досліджені у працях Смесової В. та Яськова Є. (Смесова та Яськов, 2024). Власне бачення перспектив післявоєнного відновлення запропоновано у праці Різника Д. (Riznyk, 2023). Чапляк Н. описала головні адаптаційні заходи реагування для економіки під час війни, спираючись на досвід попередніх періодів (Чапляк, 2022). Небрат В. та Корніяка О. дослідили взаємозв'язок ризиків фінансування економіки країни, що знаходиться у стані війни, з особливостями капіталоутворення (Небрат та Корніяка, 2022). Сучасне державне управління та бізнес потребують антикризового менеджменту й дієвих адаптаційних заходів. Відновлення економіки є необхідною умовою для перемоги України та розвитку держави загалом. З огляду на вищевикладене, актуальності набувають питання вивчення засобів стабілізації регіональної економіки в умовах війни.

Метою дослідження є аналіз поточного стану та перспектив стабілізації регіональної економіки.

Об'єкт дослідження – напрями стабілізації економіки.

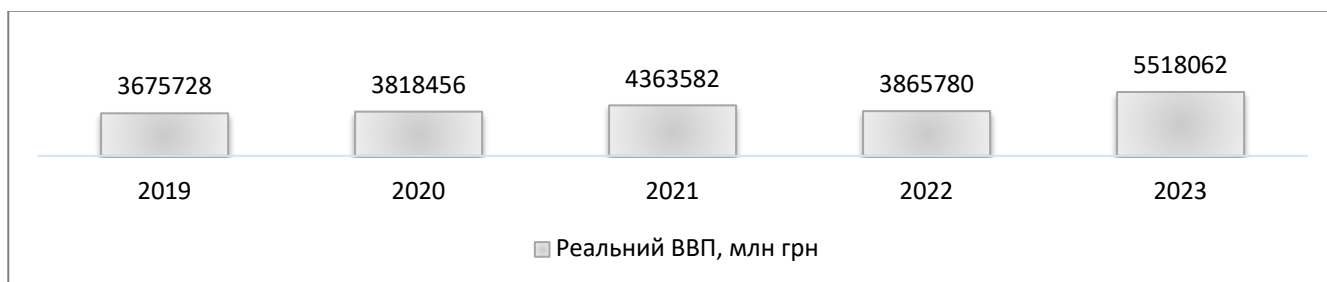
Предметом дослідження є антикризові заходи, спрямовані на стабілізацію економіки в умовах війни.

Результати дослідження

Повномасштабні бойові дії на території України, що виникли внаслідок військової агресії, стали причиною різного розподілу економічного розвитку регіонів. Це явище пов'язане з безпековим фактором і характеризується внутрішнім переміщенням людей і виробничих потужностей бізнесу всередині країни із регіонів на лінії розмежування до областей, що ближче розташовані до кордону з Польщею. Відповідно війна в Україні відобразилася на економіці держави. Розглянемо показники розвитку економіки України, що відображають сумарну кількість послуг і товарів, створених державою в динаміці за період 2019–2023 років (рис. 1).

Рисунок 1

Валовий внутрішній продукт України за період 2019-2023 рр.

Джерело: узагальнено автором на основі даних Міністерства фінансів України (2024).

Аналізуючи показники реального ВВП, подані на рис. 1, зазначимо, що початок повномасштабної війни спровокував падіння реального ВВП на 28,8%, проти показників 2021 р., проте вже у 2023 р. ВВП зріс на 5,3%. Значний внесок у збільшення показника реального ВВП становить промисловість, будівництво та внутрішня торгівля. Серед головних причин позитивної динаміки варто виокремити: підвищення рівня адаптивності бізнесу до функціонування в умовах дії воєнного стану; адаптація населення країни до життя в реаліях війни; високі показники річної врожайності сільськогосподарських культур; використання альтернативних логістичних рішень.

Під час війни в Україні спостерігається дефіцит інвестиційних коштів, які необхідно спрямувати для відбудови інфраструктури, зруйнованих підприємств, особливо тих, які є стратегічно важливими та експортоорієнтованими (Смесова та Яськов, 2024). Розглянемо динаміку трендів інвестиційної привабливості України за період 2019-2023 рр. (рис. 2).

Рисунок 2

Динаміка інвестиційної привабливості України за період 2019-2023 рр.

Джерело: узагальнено автором на основі даних ЄБА (2024).

Згідно з п'ятибальною градацією показника індексу інвестиційної привабливості, цифри у межах від 2 до 3 балів свідчать, що інвестиції в економіку України приносять дивіденди інвесторам, але розвитку не відбувається. Інвестори вважають, що, враховуючи безпекову ситуацію, пов'язану з війною, інвестувати в економіку України є ризикованим кроком. Фактично потенційні інвестори вважають інвестиційний клімат в Україні несприятливим. Водночас для ґрунтовної оцінки

інвестиційної привабливості України необхідно розглянути дані фактичних вкладень в економіку країни – прямих іноземних інвестицій (рис. 3).

Рисунок 3

Динаміка надходжень прямих іноземних інвестицій за період 2019-2023 рр.

Джерело: розраховано автором на основі даних Міністерства фінансів України (2023).

Динаміка надходжень прямих іноземних інвестицій демонструє дієвість адаптаційних заходів, що запроваджувалися урядом, органами регіональної влади, бізнесом. Сумарні стабілізаційні зусилля влади та бізнесу позитивно відобразилися на обсягах довгострокових вкладень в економіку, адже темп приросту 2023 р. проти 2022 р. склав 268,66%. Частка реінвестицій станом на 2023 р. становила 75%, відповідно лише 15% – це частка решти засобів участі в капіталі. Така ситуація спричинена законодавчими обмеженнями України на виведення капіталу, особливо в частині репатріації дивідендів. Сума реінвестованих надходжень 2023 р. проти 2022 р. була в 10 разів вищою, однак у 2023 р. відносно 2021 р. сума реінвестованих доходів менша на 36%. Згідно з прогнозом Гетманцева Д., для розвитку повоєнній Україні необхідно мати щорічні показники прямих іноземних інвестицій на рівні від 10 млрд доларів (Науменко, 2024). Інвестиційний клімат в Україні вважається несприятливим передусім через фактор невизначеності найближчих перспектив, проте усунення низки негативних факторів, таких як корупція, шляхом реалізації антикорупційної реформи, може стати запорукою відновлення довіри інвесторів (Riznyk, 2023).

=

З огляду на загальну економічну ситуацію регіональна економіка потребує впровадження стабілізаційних управлінських рішень з урахуванням досвіду попередніх періодів. Бойові дії на території України спричинили диспропорційність розвитку регіонів. 231 територіальна громада із 11 регіонів України, зокрема Донецька, Луганська, Житомирська, Запорізька, Київська, Миколаївська, Харківська, Херсонська, Чернігівська, Сумська та Одеська, зазнали тимчасової окупації. Внаслідок цього зростає кількість громад, що потребують державної підтримки, адже відбулося скорочення обсягів надходжень як до бюджетів громад, так і до держбюджету через недоотримання акцизного податку, податку на доходи фізичних осіб, податку від реалізації пального, єдиного податку, податку на володіння землею. Державна стратегія регіонального

розвитку на 2021–2027 рр. спрямована на відбудову інфраструктури, розвиток економіки, організацію сприятливих умов для функціонування суб'єктів господарювання на територіях, що постраждали внаслідок воєнних дій, економічно ефективного використання потенціалу територій з особливими умовами для розвитку (Офіційний вебпортал Парламенту України, 2020).

Ведення бізнесу в безпосередній близькості до лінії розмежування – неможливе завдання, адже на таких територіях спостерігаються серйозні внутрішні міграційні процеси, пов'язані з підвищеною небезпекою щодо життя та здоров'я людей. Згідно з даними дослідження Центру розвитку інновацій та партнерів, 19% підприємств здійснили вимушену релокацію з метою збереження виробництва (Дія. Бізнес. Старт, 2022). Найчастіше власники бізнесу обирають такі регіони для релокації: Львівська, Закарпатська, Чернівецька, Івано-Франківська, Тернопільська, Хмельницька області (Економічна правда, 2023). Релокація підприємств до безпечних регіонів завжди супроводжується втратами масштабу бізнесу, проте такі дії варто розглядати як адаптивні, адже вони гарантують збереження функціонування бізнесу. Кредитування державними банками під 0% річних релокації бізнесу може стати каталізатором збереження робочих місць всередині країни, що своєю чергою дозволить позитивно вплинути на тенденції скорочення. Станом на травень 2024 р. частка скорочень персоналу становила 29,6%, що є рекордно високою (Center for Innovations Development, 2024). Допомога закордонних партнерів, спрямована на подолання безробіття в Україні, є одним з інструментів стабілізації регіональної економіки. Для прикладу, станом на 10.11.2024 р. в Україні діє проєкт «ReSkill UA», що спрямований на перекваліфікацію українців з перспективами працевлаштування. Проєкт також розраховано на 30 000 для українців, які навчатимуться за затребуваними спеціальностями ринку праці (Урядовий портал, 2024). Повномасштабна військова агресія завдала шкоди функціонуванню бізнесу в Україні. 41,6% компаній вважають своє фінансово-економічне становище як погане або задовільне; до війни цей показник досягав рівня 22,3% (Center for Innovations Development, 2024). Поглиблення міграційних і мобілізаційних процесів призводить до дефіциту кадрів на робочих місцях. Частково-тимчасовим розв'язанням цієї проблеми може стати залучення більшої кількості здобувачів освіти до навчання на дуальній формі здобуття освіти. Значна кількість великих підприємств України з 2020 р. вже використовує цей інструмент у формуванні кадрового резерву.

Стабілізація регіональної економіки можлива внаслідок інтенсивної співпраці та синергетичного ефекту зусиль бізнесу та органів державної влади. Здорожчання вартості товарів і послуг, збільшення часових і транспортних затрат, спричинених логістичними проблемами через відсутність безперешкодного використання південних портів, було локалізовано державою шляхом зниження податкового та акцизного навантаження щодо паливних операторів.

Потужним сповільнювальним фактором для розвитку кожного регіону є перебої в електропостачанні, спричинені масовими ракетними обстрілами об'єктів енергоінфраструктури, (станом на 01.12.2023 р. 47% таких об'єктів зазнали руйнувань). До адаптивних заходів стабілізації регіональної економіки в контексті подолання дефіциту електропостачання для підприємств належить досвід кооперації працівників енергетичної інфраструктури з представниками бізнесу. За умов наявності вірогідних графіків відключень,

бізнес вносив зміни до роботи підприємств, зокрема застосовувалися заходи з роботи у нічний час для збереження темпів виробництва товарів. Дрібний бізнес адаптувався до розв'язання цієї проблеми шляхом придбання спеціального обладнання альтернативних джерел енергії, що забезпечувало безперебійну роботу бізнесу, зокрема торгівлі. Використання сонячної енергетики є одним з адаптивних альтернатив розв'язання проблеми дефіциту електроенергії, проте забезпечення сталого розвитку сонячної енергетики вимагає системного підходу, формування якого має охоплювати економічні, політичні й технічні фактори (Ричка, 2024).

Україна має всі необхідні ресурси для розвитку аграрного бізнесу. За період 2022–2023 рр. частка експорту пшениці України у світовому масштабі становить 7%. Окрім розвитку рослинництва, варто розглянути стратегії розвитку тваринництва в Україні. Тваринництво не має сезонного характеру, а отже, залученість фахівців є цілорічною. Враховуючи реалії сьогодення, необхідно реалізовувати стратегічні підходи, ґрунтуючись на застосуванні методу нейронних мереж, що дозволить збільшити показники ефективності забезпечення конкурентоспроможності української продукції тваринництва в умовах економічних викликів на різних ринках збуту (Переґуда, 2024).

Регіони та громади, що потребують додаткових державних дотацій для розвитку, можуть скористатися фандрайзингом. Міжнародні спільноти та організації постійно виділяють кошти на розвиток економіки регіонів України. Отриманню коштів від закордонних донорів передуює навчання громад створенню фандрайзингових проєктів, проєктному менеджменту. Станом на 10.11.2024 р. облікова ставка НБУ становить 13%, і це означає, що кредитування для створення бізнесу є недостатнім. Для підтримки старту малого бізнесу або відновлення бізнесу Уряд України запровадив програму безповоротних грантів «єРобота». Завдання Проєкту – генерувати нові робочі місця в регіонах і примножувати надходження до бюджетів місцевих громад (Міністерство економіки України).

Висновки

На кінець 2023 р. інвестиційна привабливість України демонструє негативні тенденції, безпосередньо пов'язані з факторами, спричиненими воєнними діями на території нашої держави. Попри приріст ВВП у 2023 р. та позитивну динаміку надходжень прямих іноземних інвестицій, інвестиційний клімат в Україні є несприятливим через обставини, спричинені військовою агресією, відтермінуванням реформ антикорупційної та судової систем. Національна економіка потребує збільшення капіталовкладень на рівні від 10 млрд доларів на рік, а регіональна – використання адаптивних заходів і антикризового управління. Зважаючи на досвід попередніх періодів, найважливішими адаптивними заходами зі стабілізації регіональної економіки визначено: інституційне сприяння розвитку бізнесу під час війни; релокацію підприємств до безпечніших регіонів; співпрацю бізнесу та представників об'єктів енергетичної інфраструктури; наповнення бюджетів громад завдяки реалізації урядової ініціативи «єРобота»; залучення грантових коштів міжнародних донорів для розвитку територіальних громад; формування кадрових резервів великих компаній через використання дуальної форми здобуття освіти; перекваліфікацію трудових ресурсів.

Література

- Смесова, В., & Яськов, Є. (2024). Інвестиційна привабливість економіки України: сучасний стан та рейтингове оцінювання. *Економіка та суспільство*, (64). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-64-66>
- Riznyk, D. (2023). Perspectives for post-war recovery in Ukraine in the sphere of attracting foreign direct investments. *Економіка розвитку систем*, 5 (1), 31-34. <https://doi.org/10.32782/2707-8019/2023-1-5>
- Чапляк, Н. (2022). Інвестиційна привабливість України: проблеми та шляхи вирішення в сучасних реаліях. *Економіка та суспільство*, (40). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-80>
- Небрат, В. & Корніяка, О. (2022). Особливості механізмів капіталоутворення та інвестування в Україні як чинник фінансових ризиків в умовах війни та післявоєнного періоду. *Grail of Science*, 16, 31-34. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.17.06.2022.001>
- Міністерство фінансів України. (2024). Валовий внутрішній продукт (ВВП) в Україні. <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/>
- Європейська бізнес асоціація. (2024). Інвестиційний індекс. <https://eba.com.ua/research/doslidzhennya-ta-analytyka/>
- Міністерство фінансів України. (2023). Прямі іноземні інвестиції в Україні. <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/fdi/2023/>
- Науменко, Т. (2024, квітень) У 2023 році в Україну надійшло \$4,25 млрд прямих іноземних інвестицій - НБУ. *Mind*. <https://mind.ua/news/20271569-u-2023-roci-v-ukrayinu-nadiyshlo-425-mlrd-pryamih-inozemnih-investicij-nbu>
- Офіційний вебпортал Парламенту України. (2020, 5 серпня). *Постанова КМУ № 695 «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки»*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-p#n11>
- Дія. Бізнес. Старт. (2022, червень). *Дослідження стану та потреб українського бізнесу під час війни*. <https://business.dii.gov.ua/analytics/research/doslidzhennia-stanu-ta-potreb-ukrainskoho-biznesu-pid-chas-viiny>
- Економічна правда. (2023, 6 березня). *Як український бізнес виживає під час війни*. <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/03/6/697711/>
- Center for Innovations Development. (2024, 10 липня). *Стан та потреби бізнесу в Україні: результати дослідження у квітні - травні 2024 року*. <https://cid.center/business-status-and-prospects/>

Урядовий портал. (2024, 30 липня). *Reskill UA: 30 000 українців зможуть пройти навчання та опанувати нову професію*. <https://www.kmu.gov.ua/news/reskill-ua-30-000-ukraintsiv-zmozhut-proity-navchannia-ta-opanuvaty-novu-profesiiu>

Ричка, Р. (2024). Економічний аналіз ефективності інвестицій у сонячну енергетику: окупність, доходність, ризики. *Економіка та суспільство*, (60). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-146>

Перегуда, Ю. (2024). Стратегічні підходи до забезпечення формування конкурентоспроможності української продукції тваринництва в умовах економічних викликів. *Наукові інновації та передові технології*. № 7 (35). [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-7\(35\)-685-697](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-7(35)-685-697)

Міністерство економіки України. (2024, 8 листопада). *єРобота: Гранти від держави на відкриття чи розвиток бізнесу*. <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&isSpecial=True&id=94321ef8-1418-479c-a69f-f3d0fdb8b977&title=Robota-GrantiVidDerzhaviNaVidkrittiaChiRozvitokBiznesu>